

YEMEN'DE İNSANİ KRİZ DERİNLEŞİYOR

Riad Domazeti

İNSAMER

İHH İNSANİ VE SOSYAL ARAŞTIRMALAR MERKEZİ
IHH HUMANITARIAN AND SOCIAL RESEARCH CENTER
مركز البحوث الإنسانية و الاجتماعية

Referans için: Domazeti, Riad. "Yemen'de İnsani Kriz Derinleşiyor". İNSAMER, 28.09.2020.

Analiz

Yemen'de altı yıldır devam eden iç savaşın sebep olduğu büyük insani trajedi 2011 yılında Suriye'de başlayan savaşın gölgesinde kalmış durumda. Bugün siyasi, ekonomik, güvenlik, sosyal ve insani olarak ağır bir kriz içinde bulunan ülke, kritik bir dönüm noktasından geçiyor. Yemen'de yaşanan ağır insani trajedi, yıllardır devam eden ve dış güçlerin de müdahaleleri sebebiyle bir türlü çözüm bulunamayan uyuşmazlıkların bir sonucu. Güney ile Kuzey arasındaki keskin ayrım, farklı cephelerde süren çatışmalar, aynı ittifakta bulunan aktörlerin kendi aralarındaki anlaşmazlıkları, Güney Geçiş Konseyi (GGK) gibi ayrılıkçıların kazandığı alan hâkimiyeti, küresel ve bölgesel güçlerin Yemen'i kontrol etmek için giriştikleri rekabet ve diğer faktörler, hem ülkenin ulusal birliğine zarar veriyor hem de meşru hükümetin ülke genelindeki otoritesini zayıflatıyor.

Hâlihazırda Yemen'in orta kesimlerinde, güney-kuzey ve doğu-batı kısımlarının kesiştiği Sana'nın güneybatısındaki dağlık alanda yer alan Marib vilayetinde, meşru hükümete bağlı ulusal ordu ile Husiler arasındaki çatışmalar aralıksız sürüyor. Gerek Husi militanlar gerekse meşru hükümet, ticaret ve enerji koridorlarının geçtiği stratejik bir konuma sahip olan Marib'de kontrolü sağlayarak ekonomik ve stratejik üstünlüğü ele geçirmek için savaşıyor. Zaman zaman Arap Koalisyonu'nun da hava saldırılarıyla destek verdiği çatışmalarda halk ise, hem Husilere hem de koalisyonun hedef gözetmeksizin yaptığı bombardımanlara tepkili.

Sığınmacılarla birlikte nüfusu 2 milyonu geçen Marib'de artan çatışmalar, Yemen'deki insani ve siyasi krizi daha da derinleştirme potansiyeline sahip. Zira başta başkent Sana olmak üzere, Husilerin kontrol ettiği yerleşim yerlerinden

İNSAMER
İHH İNSANİ VE SOSYAL ARAŞTIRMALAR MERKEZİ
IHH HUMANITARIAN AND SOCIAL RESEARCH CENTER
مركز البحوث الإنسانية و الاجتماعية

kaçan mültecilere ev sahipliği yapan bölgedeki nüfus, sığınmacılarla birlikte 2 milyonu geçmiş durumda. 2020 yılının ilk aylarından itibaren Marib'i ele geçirmek için sürdürülen çatışmalarda bugüne kadar 3.500 kişinin hayatını kaybettiği, yaklaşık 7000 kişinin de yaralandığı belirtiliyor.

Kırılma Noktası

Husilerin Marib'i ele geçirmesi hem birleşik Yemen devleti için hiç olmadığı kadar ciddi bir zarara sebep olacak hem de ülkede büyük bir insani dramın oluşmasına yol açacaktır. Nüfusunun yaklaşık %60'ı gençlerden oluşan Yemen'deki çatışma ve kaos ortamının derinleşmesi, bölge ülkeleri için yeni bir mülteci dalgası riskini de gündeme getirecektir. Ayrıca Marib bölgesinin Husilerin eline geçmesi, sahada da büyük bir dengesizliğe sebep olacağı için bu durum barış görüşmelerini de olumsuz etkileyecektir.

Uluslararası kamuoyunun dikkatini çekmek için Birleşmiş Milletler (BM) ve Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) gibi kurumlara hitaben açık bir mektup kaleme alan Yemenli bir grup entelektüel ve aktivist, Marib'in Husilerin elinde geçmesi ihtimalinin Yemen ve bölge için oluşturabileceği siyasi ve insani sonuçlara karşı uyarılarda bulunmuştur.

İnsani Felaketin Boyutları

Yemen'deki savaşın yol açtığı siyasi yıkımın yanı sıra sivil nüfus üzerindeki etkisi de felaket boyutlarına ulaşmış durumdadır. Bir yanda İran'ın desteklediği Husiler, diğer yanda Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) ve GGK gibi ayrılıkçı oluşumların inatçı bir şekilde sürdürdükleri savaş sebebiyle ülkenin zaten zayıf olan altyapısı tamamen yıkılmış, insani yardım amaçlı müdahaleler iyice imkânsız hâle gelmiştir. Yıllardır süren savaş ülke genelinde ilaç ve gıda gibi temel ihtiyaç maddeleri konusunda ciddi sorunlar yaşanmasına, milyonlarca insanın açlıkla veya yetersiz beslenme sorunuyla karşı karşıya kalmasına yol açmıştır. Öyle ki BM'ye göre bugün dünyanın en kötü insani krizi Yemen'de yaşanmaktadır. Ülkede son altı

yılda binlerce sivilin öldüğü ve çok sayıda insan hakkı ihlali yaşandığı belirtilmektedir. Hava bombardımanları, abluka ve çatımlar halkın %80'ini insani yardıma ve korunmaya muhtaç hâle getirmiştir; ayrıca haziran ve ağustos aylarında yaşanan sellerin de son derece yıkıcı etkileri olmuştur. BM verilerine göre Yemen'in çeşitli şehirlerinde sellerden toplam 62.128 aile etkilenmiştir. Barajların ve su kaynakların taşması, zaten kötü durumda olan altyapının iyice tahrip olmasına sebep olmuş, birçok ev ve barınak yıkılmış, yollar kullanılamaz hâle gelmiştir.¹

BM Genel Sekreteri, Yemen'deki her beş kişiden dördünün acil insani yardıma ihtiyaç duyduğunu açıklamıştır. Başka bir deyişle 30 milyon olan ülke nüfusunun 24 milyonu acil insani yardıma ihtiyaç duymaktadır. 2 milyon Yemenli çocuğun akut yetersiz beslenme sebebiyle hayatları boyunca kendilerini etkileyebilecek büyüme bozukluğu problemi yaşadığı belirtilmektedir. Yılın başından bu yana ülkede yaklaşık 80.000 kişinin daha evlerinden zorla çıkarıldığı ve ülke genelinde yerlerinden edilenlerin toplamının 4 milyona yaklaştığı bildirilmektedir.²

BM Çocuk Fonu (UNICEF) Başkanı Henrietta Fore, dünyanın en derin insani krizinin yaşandığı Yemen'deki savaşın en ağır faturasını çocukların ödediğini söylemiştir. Ülkede devam eden savaşta şu ana kadar en az 7.300 çocuğun öldüğü, binlerce çocuğun da yaralandığı kaydedilmektedir. Yemen'de hâlihazırda 15 milyon çocuğun risk altında olduğu ve ülkedeki savaşın en ağır bedelini çocukların ödemeye devam ettiği belirtilmektedir. BM'ye göre Yemen'de savaş sebebiyle 2 milyondan fazla çocuk okula gidememekte; büyüme çağındaki 2,5 milyon çocuk ise yeterli beslenmemektedir; ayrıca ülke genelinde her beş okuldan biri ya kapanmış ya da yıkılmış durumdadır.

BM İnsani İşler ve Acil Yardım Genel Sekreter Yardımcısı Mark Lowcock, BM ve yardım ortaklarının Yemen'de her ay 10 milyondan fazla insana yardım ulaştırdığını söyleyerek Yemen'i kıtlığın eşliğinden döndürmeye, tarihteki en büyük kolera salgınını durdurmaya

ve şiddetten kaçan aileleri desteklemeye yarayan bu yardımların devam edebilmesi için ülkede yürütülen BM destekli 41 programdan 30'dan fazlasına ek fon sağlanması gerektiğini, aksi takdirde birkaç hafta içinde bu fonların kapanma riskiyle karşı karşıya olduğunu söylemiştir. Lowcock, 4 milyon insana hizmet veren su ve sanitasyon programlarının birkaç hafta içinde kapanmaya başlayacağını, yaklaşık 5 milyon çocuğun rutin aşılarının yaptırılmayacağını ve ilerdeki aylarda da yetersiz beslenmeye karşı hazırlanan programların sonlanacağını kaydetmiştir.³

Sağlık, eğitim hatta insani yardım programlarının neredeyse tamamen durma noktasına geldiği bu süreçte, Yemen'de yaşanan insani krize çözüm bulmak adına gerçekleştirilen uluslararası toplantılardan ve gösterilen çabalardan da netice alınamamıştır. Haziran ayı başında BM'nin düzenlediği Yemen Destek Konferansı'nda toplanması öngörülen 2,4 milyar dolarlık tutarın sadece 1,35 milyar toplanabilmiştir. Bu dataaahhüt edilen miktarın sadece yarısının toplanabildiği anlamına gelmektedir. Tüm dünyanın içinde bulunduğu koronavirüs pandemisi sürecinde daha fazla yardımın toplanmasının da kolay olmayacağı tahmin edilmektedir. Bu durum, işçi dövizlerindeki keskin düşüş ve donörlerin kesintileriyle birleştiğinde, Yemen için çok daha yıkıcı senaryoları gündeme getirmektedir.

Dünyada Covid-19 Kaynaklı En Yüksek Ölüm Oranları Yemen'de

Bütün dünyayı etkisi altına alan koronavirüs salgını Yemen'deki insani felaketi daha da ağırlaştırmaktadır. BM, Yemen'de Covid-19 kaynaklı ölümlerin %25'lik oranla dünya ortalamasının dört katı olduğunu duyurmuştur. BM Genel Sekreteri Antonio Guterres'in yaptığı açıklamaya göre, dünyada koronavirüs kaynaklı ölüm oranlarının en yüksek olduğu yer, Yemen'in Aden kentidir.⁴

Hastane ve yatak kapasitesinin yetersiz oluşu, ilaç ve tıbbi malzeme eksikliği yanı sıra çok az sayıda test yapılması sebebiyle insanların tam olarak hangi hastalıktan öldüğü dahi tespit edilememektedir. Ülkede devam eden iç savaş

nedeniyle birçok hastane ya bombalanmış ya da askerî tesise dönüştürülmüş olduğundan zaten sorunlu olan sağlık sistemi tamamen çökme noktasına gelmiş; dolayısıyla bu koşullar altında Yemen'de koronavirüsle mücadele etmek neredeyse imkânsız bir hâl almıştır.

Ayrıca ülkede bu yıl içinde 110.000 kişinin koleraya yakalandığı ve bu riskin hâlen devam ettiği bildirilmektedir. Aşırı yoksulluk, kötü yaşam koşulları ve koruyucu sağlık hizmetlerinin olmaması sebebiyle bağışıklık sistemleri iyice zayıflayan Yemenliler için son dönemde yaşanan seller de sıtma ve dang humması riskini arttırmıştır.

Koronavirüsün ekonomi üzerindeki yıkıcı etkileri Yemen'de hâlihazırda yaşanan sefaleti iyice derinleştirirken, Yemen para biriminin hızlı değer kaybı sebebiyle gıda fiyatları sadece iki hafta içinde %10 ila %20 oranında artmıştır. Ayrıca yurt dışında çalışan işçilerin gönderdiği dövizlerin %50 ila %70 arasında azalması da ülke için büyük bir kriz anlamına gelmektedir. Koronavirüsle mücadele etmek amacıyla Dünya Sağlık Örgütü ve BM, ihtiyaç sahibi ailelere aylık 20 dolarlık bir yardım programı başlatmış olsa da ülkedeki sağlık çalışanlarının maaşlarını düzenli alamaması, sağlık sistemindeki krizi daha da büyütülmektedir.

İnsani Yardım Kuruluşları Ülkeyi Terk Ediyor

Sağlık sistemin çökme noktasına gelmesi ve koronavirüsten dolayı artan ölümler sebebiyle Yemen'deki insani yardım kuruluşlarının ülkeyi terk etmeye başladığı bildirilmektedir. Bugüne kadar Yemen'de insani yardım çalışması yürüten BM kurumları dışında Türkiye ve Suudi Arabistan'dan birkaç uluslararası yardım kuruluşu, bazı Batılı kuruluşlar Yemen'deki faaliyetlerini büyük ölçüde durdurmuştur.

İnsani yardım kuruluşlarının Yemen'de karşılaştığı en önemli sorunlardan biri de şehirleri kontrol eden yerel silahlı grupların yardımların bir kısmına, kimi zaman da tamamına el koyması, yahut yardımların sadece kendi taraftarlarına dağıtılmasına izin vermeleridir.

Yemen’de Yaşananlar İnsanlık Ayıbını Çoktan Geçti

21. yüzyılda uluslararası bir drama ve insanlık ayıbına dönüşen Suriye ve Yemen’deki savaşların biteceğine dair ne yazık ki hâlâ bir umut yok. Tüyley ürpertici bir trajedinin yaşandığı Yemen’de 20 milyon insan, sadece insani yardımlarla hayatta kalmaya çalışıyor; açlık, hastalıklar ve son olarak koronavirüs pandemisi sebebiyle ülke çöküşün eşiğine gelmiş durumda. Körfez’in zengin coğrafyası ortasında, çevresindeki her türlü nimet ve zenginliğe rağmen Yemen’de insanlar yokluk ve yoksulluğun yanı sıra altı yıldır yaşanan savaş sebebiyle çok zor zamanlardan geçiyor.

BM, dünyanın en derin insani krizi olarak tanımladığı Yemen’de çatışan taraflara yönelik ateşkes çağrısını sürekli yineliyor. Ne var ki BM ve diğer uluslararası çatı kurumların ateşkes çağrılarına rağmen Yemen’deki taraflar uzlaşmaya yanaşmıyor. İsveç’in başkenti Stokholm’de son bir yıldır yürütülen barış görüşmelerinden de sonuç alınabilmiş değil. Bir umut ışığı olarak başlayan görüşmeler çıkmaza girmiş durumda ve müzakerelerden yakın zamanda olumlu bir sonuç çıkması da zor görünüyor. Tarafların kendi şartlarında dayatmaları anlaşmaya varılmasını mümkün kılmazken, uzayan süreç halkın acılarını ve sıkıntılarını daha da kronikleştiriyor.

Yemen’deki insani felaketin derinleşmesine engel olmanın tek yolu savaşı durduraktan

geçiyor. Bunun için de tarafların BM’nin ateşkes çağrılarına kulak vermesi ve halkın ihtiyaç duyduğu barış için adım atması gerekiyor.

Yemen’deki savaş sadece Yemenliler arasında yaşanan bir savaş olmayıp ülke, küresel ve bölgesel yayılcı ve hegemonik güçlerin hesaplaşma alanı hâline dönüşmüş durumda; dolayısıyla Yemen’de yaşananların bir istila ve açık bir insanlık suçu olduğu ortada. Bugün acımasızca birbirine kırdırılan Yemen halkı, küresel güçlerin çıkarları uğruna kurban ediliyor.

Uluslararası toplumun yaşanan büyük insani felaketi durdurmak için Yemen’deki savaşa müdahil olan tüm taraflara yönelik etkin önlemleri bir an önce alması gerekiyor. Zira her geçen gün daha fazla insanın hayatına mal olan bu savaşı bitirmek için harekete geçmemek bu büyük insanlık ayıbına ortak olmaktan başka bir anlama gelmiyor.

Sivil toplumun -insanlık vicdanı olarak- Yemen’de yaşanan savaşın durdurulması için daha fazla çaba göstermesi gerekiyor. İran, Suudi Arabistan ve BAE gibi Yemen’de aktif olarak savaşan güçlerin ve bunların arkasındaki küresel güçler olan ABD, Çin ve Rusya gibi ülkelerin işlediği hak ihlalleri ve savaş suçlarının bir an önce sonlandırılması için kamuoyu baskısı oluşturulması büyük önem arz ediyor. Ayrıca savaşın sürdürülmesi noktasında çatışan taraflara silah sağlayan aktörlere de uluslararası toplum nezdinde baskıların arttırılması gerekiyor.

Sonnotlar

¹ <https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/Yemen%20Humanitarian%20Update%20Issue%208%20%28August%202020%29.pdf>, s. 2.

² <https://www.un.org/sg/en/content/sg/statement/2020-06-02/secretary-generals-remarks-the-yemen-pledging-conference-delivered>

³ <https://news.un.org/en/story/2020/06/1065292>

⁴ https://apnews.com/6f29536d719e6bdf4c06400bd7753a87?utm_campaign=20200625&utm_source=sailthru&utm_medium=email&utm_term=MEM%20send%20list